

в зазначених випадках проводяться пред'явлення для впізнання живих осіб в натурі та за фотознімками. Для максимально ефективного проведення цієї слідчої (розшукової) дії необхідно застосовувати відповідні тактичні прийоми згідно ситуації, особистості впізнаючої неповнолітньої особи, а також осіб, що втягнули неповнолітнього у протиправну діяльність.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : навч. посіб. / За заг. ред. Є. В. Пряхіна. К. : Атіка, 2012. 496 с.
2. Криміналістика : мультимедійний підручник. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_3.22.html.
3. Лук'янчиков Є. Д., Моїсєєв О. М. Пред'явлення для впізнання : навч. посібник. Макіївка : Графіті, 1998. 104 с.

Пясковський Вадим Валерійович,
професор кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, професор
Курилін Іван Ростиславович,
доцент кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕДАГОГА ТА ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ

Захист дитини передбачає не лише забезпечення її фізичної безпеки, а й неухильного дотримання належних стандартів під час проведення процесуальних дій за її участю. Серед них допит посідає особливе місце як одна з найскладніших слідчих (розшукових) дій. Як справедливо вказують І. П. Осипенко і О. О. Калітник, допит неповнолітніх вважається одним із найскладніших видів допиту, адже саме він охоплює собою процесуальний, тактичний, організаційний, психологічний, педагогічний та етичний аспекти [1, с. 440].

Відповідно до ст. 226 КПК України допит неповнолітнього потерпілого передбачає обов'язкову участь додаткових учасників, серед яких – законний представник, педагог або психолог, а за необхідності – лікар [2]. Поряд із цим законодавець не конкретизує, хто саме з цих осіб має бути залучений у кожному конкретному випадку, що покладає відповідальність за відповідне рішення на слідчого.

У науковій літературі обґрунтовується позиція, що з метою створення сприятливої обстановки, відчуття комфорту та захищеності доцільно запрошувати педагога, який безпосередньо знає та навчає допитуваного [3, с. 137]. Присутність такої особи виступає важливим психологічним чинником підтримки, адже вона формує у дитини почуття довіри, впевненості та безпеки. Водночас цього недостатньо, адже процес отримання показань повинен ґрунтуватися не лише на врахуванні освітнього середовища, в якому перебуває дитина, а, насамперед, на її психологічних особливостях, рівні розвитку та знаннях, що відповідають її віковим характеристикам.

Крім того, очевидно, що здатність дитини правильно розуміти події та надавати відомості про них залежить не лише від віку, а й від рівня інтелектуального та емоційного розвитку, що зумовлює необхідність індивідуального підходу до кожного випадку. Як слушно підкреслює Н. В. Хмелевська, визначення можливості допитати дитину необхідно доручити психологу, який міг би надати свою оцінку ситуації [4, с. 105]. У цьому контексті саме психологи та педагоги в кожному конкретному випадку, щодо конкретної дитини повинні визначити, чи здатна вона правильно сприймати і розуміти ті події, які спостерігала [5, с. 20].

І. Циліорик та О. Коцюба зазначають, що присутні під час допиту педагог або психолог можуть переформулювати питання, що підлягають встановленню, зробити їх доступнішими для сприйняття дитиною [6, с. 251].

Залучення психолога є виправданим також у випадках, коли внаслідок вчиненого кримінального правопорушення малолітньому потерпілому було завдано моральних страждань, що спричинили тимчасовий хворобливий стан (стрес, тривале перебування у стані страху тощо) [3, с. 137]. Психолог не лише допомагає знизити рівень психоемоційного напруження дитини, а й надає слідчому рекомендації щодо оптимальної тактики

проведення допиту, враховуючи індивідуальні особливості сприйняття та емоційного стану потерпілого.

На наш погляд, педагог або психолог виконують надзвичайно важливу функцію посередника між неповнолітнім та слідчим. Їхня присутність дає змогу забезпечити психологічно безпечну атмосферу для дитини, допомогти адаптувати запитання слідчого до рівня розвитку й емоційного стану допитуваного, а також знизити рівень тривожності. Участь таких спеціалістів не лише сприяє отриманню повних і достовірних показань, а й істотно зменшує ризик повторної психологічної травматизації неповнолітнього потерпілого, що повністю відповідає міжнародним стандартам правосуддя, дружнього до дитини.

Разом із тим виникає цілком логічне питання: хто саме може бути запрошений як педагог чи психолог? Законодавець на даний час залишає це питання неврегульованим, а отже, слідчий має право запросити будь-якого спеціаліста. Водночас участь педагога або психолога під час допиту неповнолітнього потерпілого повинна мати не формальний, а змістовний характер. Тому цілком слушною вважаємо позицію Д. Васіна, що педагог або психолог, який залучається до проведення допиту неповнолітнього, повинен мати відповідні знання, отримані під час здобуття вищої освіти за спеціальністю (при цьому обов'язково до матеріалів кримінального провадження мають бути долучені завірени належним чином копії документів про здобуття педагогом або психологом освіти), а також практичний досвід роботи з дітьми [7, с. 246].

Разом з тим очевидно, що ефективність участі в допиті спеціаліста визначається не лише його професійною підготовкою. Якщо педагог чи психолог є для дитини абсолютно незнайомою особою, користі від його участі для неповнолітнього, на наш погляд, буде небагато. Саме тому деякі науковці пропонують закріпити у кримінальному процесуальному законодавстві вимогу, відповідно до якої до участі у допиті запрошується педагог чи психолог, який уже мав контакт із дитиною або безпосередньо знайомий із нею. Такий підхід, на їх думку, дозволить створити більш довірливу атмосферу, налагодити психологічний контакт і, зрештою, забезпечити ефективність усього кримінального провадження [8, с. 20]. Виключенням із даного положення може бути ситуація, коли між неповнолітнім і викладачами навчального закладу, в якому він навчався або

навчається, склалися неприємні стосунки, оскільки участь когонебудь з них в допиті може призвести до ускладнень у встановленні психологічного контакту з допитуваним.

Однак проблема є набагато глибшою. Як справедливо зазначає в даному контексті В. В. Гірук, чинне законодавство не визначає ані обставин, за яких слід запрошувати педагога чи психолога, ані вимог до їхньої професійної кваліфікації, ані цілей їх залучення, ані механізму компенсації витрат, пов'язаних з їх участю у слідчих (розшукових) діях. Відсутність чітко встановленої процедури створює, на думку автора, дві основні проблеми: по-перше, пошук відповідного спеціаліста фактично лягає на плечі слідчого; по-друге, участь психолога або педагога часто набуває формального характеру, адже їхня присутність забезпечується на безоплатній основі. У результаті, слідчий позбавляється реальної підтримки у встановленні психологічного контакту з дитиною та застосуванні належної тактики допиту для отримання повних та об'єктивних показань [3, с. 138].

Список використаних джерел

1. Осипенко І. П., Калітнік О. О. Допит неповнолітньої особи у кримінальному провадженні та його особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 439–441. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/109>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651–VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Гірук В. В. Тактичні та процесуальні засади допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. Ч. 2. С. 137–141.

4. Хмелевська Н. В. Особливості участі неповнолітніх потерпілих та свідків у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 100–108. DOI : <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/100-108>.

5. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: метод. посіб. / Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОП КЛИМЕНКО, 2015. 114 с.

6. Циліорук І., Коцюба О. Залучення спеціаліста до допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів. *Вісник*

Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2022. № 4 (36). С. 249–258. DOI: <http://doi.org/10.23939/Law2022.36.249>.

7. Васін Д. Допит потерпілого під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 244–248.

8. Денисовський М. Д., Томчук І. О., Слотюк В. А. Деякі особливості проведення допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 11 (33). Т. 2. С. 16–22.

Сайнчин Олександр Сергійович,

професор кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ України, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТРУПІВ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Відповідно до положень теорії криміналістики, місцем події вважається приміщення або місцевість, де вчинено злочин або де є матеріальні сліди, пов'язані з вчиненням злочину. Місце події та місце злочину не завжди збігаються [1, с. 89; 2, с. 114; 3, с.302-303]. Таке місце може знаходитись не обов'язково там, де настають шкідливі наслідки. В процесі скоєння одного кримінального правопорушення може бути декілька місць подій: злочин може готуватись в одному місці, розпочатись та/чи мати продовження в другому місці, а закінчуватись – в іншому місці [4, с. 210].

Поняття «місце події» є набагато ширшим, ніж «місце злочину», оскільки місце злочину – це територія, площа, ділянка, де відбулася злочинна дія. Під місцем події він розуміє територію (приміщення, ділянку місцевості), у межах якої відбувалася злочинна подія або були виявлені її наслідки, з усіма взаємопов'язаними між собою та і з зазначеною подією наслідковими і просторовими слідами, зв'язками, об'єктами злочинних посягань, знаряддями злочину і змінами в матеріальній обстановці, що мають вагу для органів досудового розслідування [2, с. 210].